

зичний стан людини. Іншими актуальними векторами рекреаційної діяльності на територіях природно-заповідного фонду є збалансування рекреаційних потреб із реальними можливостями штучних і природних екосистем чи інших заповідних об'єктів, а також пропаганда екологічного способу мислення, плекання екологічної свідомості та культури тощо.

Рис. 2. Рекреаційна діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України [4]

Окрім внутрішньої рекреації, сьогодні доволі жвавими темпами розвивається зовнішнє міжнародне співробітництво у природно-заповідній царині, зокрема і стосовно рекреаційної діяльності у межах природно-заповідних територій. Для активізації міждержавної співпраці у зазначеній сфері об'єкти природно-заповідного фонду:

- проводять роботу, спрямовану на укладення багатосторонніх та двосторонніх міжнародних угод у сфері рекреаційної діяльності;
- сприяють широкій участі науковців та громадськості у виконанні міжнародних проектів, спрямованих на вирішення проблем охорони довкілля та розвиток рекреаційної діяльності;
- систематично аналізують міжнародний досвід щодо здійснення рекреаційної діяльності;
- беруть участь у підготовці відповідних міжнародних видань, в інформаційному забезпеченні міжнародної інформаційної (туристичної) системи.

Висновки. Загалом рекреаційна діяльність на природно-заповідних територіях є важливою не лише з огляду на досягнення раніше описаного соціально-екологічного ефекту, але й на забезпечення економічних вигід установ та організацій природно-заповідного фонду. Тому формування дієвої рекреаційної стратегії є невідкладним завданням, вирішення якого лежить у площині законодавчого регулювання та внутрішньої господарської політики суб'єктів природно-заповідної сфери.

Література

1. Филипів Р.С. Фінансовий механізм охорони довкілля у процесі реалізації фінансової політики держави : дис... канд. екон. наук: спец. 08.00.08 "Гроші, фінанси і кредит" / Р.С. Филипів. – Львів, 2010. – 211 с.
2. Масляк П.О. Рекреаційна географія : навч. посібн. / П.О. Масляк. – К. : Вид-во "Знання", 2008. – 343 с.
3. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : підручник / Д.М. Стеченко. – К. : Вид-во "Вікар", 2006. – 396 с.
4. Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://zakon.rada.gov.ua>.

Курницький В.И. Рекреационный потенциал природно-заповедного фонда Украины

Проведена классификация природных рекреационных ресурсов в разрезе их групп и видов. Исследованы направления рационализации процессов использования природных рекреационных ресурсов учитывая возможности увеличения общего общественного эффекта от их освоения. Отдельным блоком выделена проблематика сохранения и воспроизводства рекреационного капитала в границах природно-заповедного фонда Украины.

Ключевые слова: природно-рекреационные ресурсы, рекреационный потенциал, рекреационная деятельность, природно-заповедный фонд, естественно-заповедная территория.

Kurnytskyy V.I. Recreational potential of nature reserve fund Ukraine

In a scientific article the classification of natural recreational resources in the context of their groups and species. The author examines trends rationalization of the use of natural recreation resources due to the possibility of increasing the total social effect on their development. A separate unit is highlighted issues of preservation and reproduction of recreational capital within the natural reserve fund of Ukraine.

Keywords: natural and recreational resources, recreational potential, recreational activities, nature-reserve fund, a nature reserve.

УДК 351.711:332.33 Доц. В.Ю. Пересоляк, канд. держ. управ. – Ужгородський НУ; доц. С.О. Малахова, канд. екон. наук – Львівський НАУ

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИБЕРЕЖНИХ ЗАХИСНИХ СМУГ МАЛИХ РІЧОК І СТРУМКІВ У НАСЕЛЕНИХ ПУНКТАХ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Розглянуто особливості та порядок встановлення прибережних захисних смуг малих річок та струмків у населених пунктах Закарпатської області на основі містобудівної документації. Запропоновано на основі містобудівної документації встановлювати прибережні захисні смуги в адміністративно-територіальному утворенні – село, що дасть змогу підвищити управління земельними ресурсами органами місцевого самоврядування.

Ключові слова: прибережна захисна смуга, містобудівна документація, адміністративно-територіальне утворення – село.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства охорона водних ресурсів стає актуальною проблемою.

Охорона водних ресурсів передбачає здійснення державних та суспільних заходів, які визначені відповідними нормативними документами і спрямовані на запобігання забрудненню, засміченню, вичерпанню водних ресурсів, організацію раціонального використання водних ресурсів для задоволення потреб суспільства та народного господарства забезпеченням екологічних, матеріальних та культурно-оздоровчих інтересів суспільства та ліквідацію негативних явищ, які впливають на стан і якість водних ресурсів відповідно до концепції "Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період 2020 року", схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. N 743-р.

З метою охорони поверхневих водних об'єктів від забруднення і засмічення та збереження їх водоносності вздовж струмків, річок, навколо озер і морів, водосховищ та інших водойм у межах водоохоронних зон на основі проектів землеустрою виділяються земельні ділянки під прибережні захисні смуги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науковій літературі активно обговорюють питання щодо встановлення прибережно-захисних смуг у межах населених пунктів та вдосконалення нормативної і містобудівної документації щодо ефективного управління земельними органами місцевого самоврядування і органами виконавчої влади у сучасних земельних відносинах. Проблематику окремих аспектів встановлення прибережних захисних смуг дослідили у своїх наукових працях такі вчені, як: П.Ф. Кулинич [4], В.В. Носік [5], А.М. Мірошніченко [6], В.І. Семчик [7], І.М. Потапчук [8], О. Черноус [9] та ін.

Разом із цим, нині як у законодавстві, так і у вітчизняній науці відсутнє чітке визначення поняття прибережних захисних смуг та їх встановлення згідно з містобудівною документацією, яке повноцінно дає змогу управляти земельними ресурсами. Водночас, питання із удосконалення управління земельними ресурсами прибережних захисних смуг потребує подальшого дослідження, особливо в аспекті запровадження в Україні ринку земель.

Постановка завдання. Метою дослідження є систематизація проблем щодо становлення прибережних захисних смуг малих річок і струмків та ефективне управління земельними ресурсами в межах населених пунктів.

Виклад основного матеріалу. Водоохоронна зона – це природоохоронна територія регульованої господарської діяльності, що створюється для підтримання сприятливого режиму водних об'єктів, попередження їх забруднення, засмічення і вичерпання, знищення навколводних рослин і тварин, а також зменшення коливань стоку вздовж річок, морів та навколо озер, водосховищ і інших водойм (ст. 87 ВКУ) [3].

Водний кодекс України (ВКУ) дає таке чітке визначення прибережної захисної смуги: "це частина водоохоронної зони відповідної ширини вздовж річки, моря, навколо водойм, на якій встановлено більш суворий режим господарської діяльності, ніж на решті території водоохоронної зони" (гл.1 ст.1).

Прибережні захисні смуги встановлюються по берегах річок та навколо водойм уздовж урізу води (у межений період) шириною: для малих річок, струмків і потічків, а також ставків площею менше 3 га – 25 м, для середніх річок, водосховищ на них та ставків площею більше 3 га – 50 метрів, для великих річок, водосховищ на них та озер – 100 м.

Якщо крутизна схилів перевищує три градуси, мінімальна ширина прибережної захисної смуги подвоюється (ст. 60 Земельного кодексу України) [2]. Прибережні захисні смуги встановлюються на земельних ділянках всіх категорій земель, крім земель морського транспорту. Землі прибережних захисних смуг перебувають у державній та комунальній власності та можуть надаватися у користування лише для цілей, визначених цим Кодексом. У межах існуючих населених пунктів прибережна захисна смуга встановлюється з урахуванням містобудівної документації. Прибережні захисні смуги встановлюються за окремими проектами землеустрою (ст.88 ВКУ) [3].

Категорію земель водного фонду на території України було визначено у 1970 р. згідно з нормативно-правовими документами (Основи земельного законодавства СРСР від 13 грудня 1968 р., Розділ VI Земельного кодексу Української РСР від 8 липня 1970 р.).

Відповідно до будівельних норм і правил містобудування у 1989 р. "Градостроительство. Планировка и застройка городских и сельских поселений" (СНиП 2.07.01-89. "Планировка и застройка городских и сельских поселений", затверджені постановою Державного будівельного комітету СРСР № 78 від 16 травня 1989 р.), розробляли розділ до проекту планування "Охрана окружающей среды, памятников истории и культуры, охрана и рациональное использование природных ресурсов", врегульовували питання щодо організації водоохоронних зон вздовж берегів річок і водосховищ у межах населених пунктів, яким визначався регламент забудови. Ці нормативи встановлювали розміри водоохоронних зон під час проектування нових населених пунктів. Встановлення водоохоронних зон в існуючих населених пунктах ці нормативи не вирішували і це питання залишалося відкритим. Тому виникла нагальна потреба встановлення прибережних захисних смуг в існуючій забудові населених пунктів, де відстань набагато менша до водних об'єктів від затверджених нормативів.

Згідно з рішенням №305 від 19.10.1982 р. виконавчого комітету Закарпатської обласної ради народних депутатів, розглянуто і затверджено технічну документацію про встановлення водоохоронних зон та прибережних захисних смуг вздовж малих річок, струмків та навколо водоймищ на території колгоспів, радгоспів і інших сільськогосподарських підприємств області. Технічну документацію розроблено відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР від 06.09.1977 р. №452 і схвалено технічною радою при обласному управлінні сільського господарства 25.03.1982 р. Згідно з технічною документацією, ширина прибережних захисних зон прийнята відповідно до "Положения о водоохраных зонах малых рек и водоемов Украинской ССР". Для річок Закарпатської області прийнято таку ширину прибережних захисних смуг: по річках Біла Тиса, Чорна Тиса, Теремля, Ріка, Латориця, Уж, Боржава – 8 м, по інших річках, струмках і потічках – 4 м; по водоймах – 20 м.

У 1992 р. Державні будівельні норми України "Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень" встановили розміри прибережних захисних смуг в існуючих поселеннях (ДБН 360-92 "Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень", затверджені Наказом Держкоммістобудування № 44 від 17 квітня 1992 р.). У межах існуючого населеного пункту встановлювалися прибережні захисні смуги від урізу води в межений період залежно від

довжини річки (до 50 км – не менше 20 м, від 50 до 100 км – до 50 м, понад 100 км – 100 м). Вздовж водойм – не менше 20 м від урізу води.

З ухваленням Водного кодексу України у 1995 р., згідно зі ст. 79 ВКУ, річки України класифікують залежно від водозбірної площі басейну та встановлюють відповідну ширину прибережної захисної смуги по обидва береги річок і навколо водойм уздовж урізу води (у меженний період) [3]. Такі ж розміри прибережних захисних смуг для водних об'єктів у 2001 р. встановив і ЗК України (ч. 2 ст. 60) [2]. Відповідно до ВК України (ч. 4 ст. 88), у межах існуючих населених пунктів прибережна захисна смуга встановлюється з урахуванням конкретних умов, що склалися [3].

Табл. Кількість земельних ділянок та старої забудови в межах прибережних захисних смуг у розрізі адміністративних районів Закарпатської області за 2012 р. [9]

№	Назви районів	Кількість сільських населених пунктів	Кількість земельних ділянок та старої забудови в межах прибережних захисних смуг у (%)
1	Берегівський район	42	31
2	Великобerezнянський	31	69
3	Виноградівський	47	36
4	Воловецький	24	69
5	Іршавський	46	66
6	Міжгірський	43	71
7	Мукачівський	86	55
8	Перечинський	24	62
9	Рахівський	28	73
10	Свалявський	28	54
11	Тячівський	56	68
12	Ужгородський	64	53
13	Хустський	56	72
Усього по області		575	60

Відповідно до "Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них", затвердженого постановою КМУ № 486 від 8 травня 1996 р. із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 72 від 24.01.2002, № 214 від 15.02.2012, № 991 від 17.10.2012 п.10, на землях міст і селищ міського типу розмір водоохоронної зони, як і прибережної захисної смуги, встановлюється відповідно до існуючих на час встановлення водоохоронної зони конкретних умов забудови. Земельний кодекс України з приводу встановлення прибережних захисних смуг містить такі загальні положення: уздовж морів та навколо морських заток і лиманів встановлюється прибережна захисна смуга шириною не менше двох кілометрів від урізу води, прибережні захисні смуги встановлюються за окремими проектами землеустрою, межі встановлених прибережних захисних смуг і пляжних зон зазначаються у документації з землеустрою, кадастрових планах земельних ділянок, а також у містобудівній документації (ч. 3 ст. 60) [2].

Згідно зі ст. 133 Конституції України, систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села [1].

Опираючись на викладені вище статті Конституції України, статті чинних кодексів, законів, постанов Кабінету Міністрів та нормативних документів можна констатувати, що адміністративно-територіальна одиниця – село, як населений пункт, законодавцем випущено щодо встановлення прибережної захисної смуги на основі містобудівної документації. Тобто згідно з чинним законодавством, у межах адміністративно-територіальної одиниці – населений пункт село прибережні захисні смуги по берегах річок та навколо водойм встановлюються тільки згідно з ст. 60 ЗКУ.

Проаналізувавши старі планово-картографічні матеріали 50-80-х років минулого століття: генеральні плани сільських населених пунктів Закарпатської обл., матеріали інвентаризації населених пунктів Закарпатської обл., проекти встановлення меж населених пунктів Закарпатської обл., топографічні плани та карти гідрологічної сітки струмків, потічків та малих річок приток басейну ріки Тиса у Закарпатській обл., можна констатувати, що близько 60 % старої забудови житлових будинків та господарських споруд у сільських населених пунктах, а особливо в гірській місцевості, де велика розгалуженість струмків та потічків розташовані на відстані від 4 до 15 м від урізу води (у меженний період). Притому, що земельні ділянки з існуючими будівлями розташовані на схилі більше трьох градусів у межах прибережних захисних зон, це призводить до порушення чинного законодавства під час розроблення землепорядної документації. Умови забудови у сільських населених пунктах Закарпатської області, що склалися історично, та чинне законодавство унеможливує законне оформлення землеволодіння та землекористування земельних ділянок, які раніше були надані громадянам під забудову у 50-80-х роках минулого століття з причини розташування земельних ділянок і будівель в межах прибережних захисних смуг. Наведені вище фактори порушують законні права громадян, як землекористувачів.

Висновки. Вважаємо, що чинне законодавство України потребує внесення змін, яким врегулюється встановлення прибережних захисних смуг. Необхідно визначити, що відповідно до існуючої містобудівної документації мають встановлюватися межі водоохоронних зон та прибережних захисних смуг та не лише в межах міст та селищ міського типу, а і в межах сіл. Адже саме у селах ситуації розташування приватних житлових будинків у межах прибережних захисних смуг трапляються найчастіше.

Тому п. 10 Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 486 від 8 травня 1996 р. (в редакції Постанови Кабінету Міністрів України № 991 від 17.10.2012) необхідно викласти таким чином: "10. На землях міст, селищ міського типу і селах розмір водоохоронної зони, як і прибережної захисної смуги, встановлюється відповідно до існуючих на час встановлення водоохоронної зони та/або прибережної захисної смуги конкретних умов забудови".

Література

1. Конституція України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Земельний Кодекс України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

3. Водний Кодекс України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр>.
4. Кулініч П.Ф. Правовий режим земель водного фонду / П.Ф. Кулініч // Земельне право України. – 2008. – № 5-6. – С. 19-30.
5. Носік В.В. Два кодекси мої / В.В. Носік // Вісник прокуратури. – 2001. – № 1 (7). – С. 32-36.
6. Мірошніченко А.М. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / А.М. Мірошніченко, Р.І. Марусенко. – К.: Вид-во "Правова єдність", 2009. – 169 с. – С. 422-423.
7. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В.І. Семчика. – Вид. 3-тє, [перероб. та доп.]. – К.: Вид. дім "Ін Юре", 2007. – 754 с.
8. Потапчук І.М. Прибережна смуга морів як елемент правової охорони морів в Україні / І.М. Потапчук // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – Сер.: Юридичні науки. – К.: Вид-во КНУ ім. Тараса Шевченка. – 2005. – № 65-66. – С. 100-102.
9. Статистичний зб. Закарпатської області. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/catalog/catalog-2012.pdf>.
10. Черноус О. Правовий режим водоохоронних зон / О. Черноус // Юридичний журнал. – 2008. – № 7-8. – С. 102-106.

Пересоляк В.Ю., Малахова С.О. Особенности установления прибрежных защитных полос малых рек и ручьев в населенных пунктах (на примере Закарпатской области)

Рассмотрены особенности и порядок установления прибрежных защитных полос малых рек и ручьев в населенных пунктах Закарпатской области на основе градостроительной документации. Предложено на основе градостроительной документации устанавливать прибрежные защитные полосы в административно-территориальном образовании – село, что позволит повысить управление земельными ресурсами органами местного самоуправления.

Ключевые слова: прибрежная защитная полоса, градостроительная документация, административно-территориальное образование – село.

Peresoljak V. Yu., Malakhova S.O. Features of establishment of off-shore defences zonal of the small rivers and brooks are in settlements (on the example of the Zakarpattia region)

Features and order of establishment of off – shore defences zonal of the small rivers and brooks are considered in the settlements of the Transcarpathian area on the basis of town -planning documentation. It offers on the basis of town – planning documentation to set off – shore defences zonal in administratively territorial education – sat down, what a management will allow to promote by the landed resources by the organs of local self – government.

Keywords: are off – shore defence zonal, town – planning documentation, administratively territory.

УДК 631.[417.1+433.3]

Наук. співроб. І.В. Шум –

Інститут агроекології і природокористування НААН, м. Київ;

наук. співроб. Т.Ю. Бедернічек, канд. с.-г. наук –

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України, м. Київ

ЕКОЛОГІЧНА ЯКІСТЬ ҐРУНТУ: КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Проаналізовано сучасні підходи до оцінювання якості ґрунту. Розглянуто основні її критерії, серед яких: кислотність, питома електропровідність, вміст лабільної органічної речовини. Останній показник пропонуємо визначати за вмістом легкоокиснюваних органічних сполук, які окиснюються нейтральним розчином перманганату калію. Також обґрунтовано доцільність визначення стабільності та екологічної ємності органічної речовини ґрунту за співвідношенням оптичної щільності екстрактів органічних сполук у водних розчинах NaOH і NaF.

Ключові слова: кислотність, питома електропровідність, лабільна органічна речовина ґрунту, екологічна ємність ґрунту.

Вступ. За даними В.А. Ковди [8], щороку у світі незворотні втрати орних ґрунтів становлять 6-7 млн га. В Україні щорічні втрати гумусу сягають 0,5 т/га ріллі [10]. Ці дані свідчать про значні темпи деградації ґрунтів і потребують застосування сучасних методів досліджень для індикації порушень на ранніх стадіях та пошуку шляхів протидії впливу негативного чинника чи ремедіації порушених компонентів. Проте ґрунт є надто складним об'єктом дослідження, щоб можна було дослідити у комплексі всі його властивості. Тому, для проведення експрес-діагностики стану ґрунту використовують певний обмежений перелік показників, які є основними індикаторами його екологічної якості або, як кажуть американські дослідники, "здоров'я ґрунту" [13].

Трьома найважливішими показниками, які використовують для експрес-діагностики стану ґрунту, є його кислотність (рН), електропровідність та вміст лабільної органічної речовини [6]. Крім того, для оцінки екологічної якості ґрунту доцільно також використовувати такий показник як екологічна ємність чи екопротекторна здатність, який розраховують за L. Hargitai [23].

Кислотність. За даними продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), лише 1/10 всіх ґрунтів планети характеризуються сприятливими кислотно-основними умовами для вирощування основних сільськогосподарських культур [17]. При цьому, більше, ніж третині ґрунтів світу властиві різні форми "кислотного стресу", пов'язані із змінами властивих природним ґрунтам актуальної та обмінної кислотностей [14].

Підкислення педосфери є однією із глобальних екологічних проблем. Щоправда, більшість вчених схиляється до думки, що вона є природного, а не антропогенного походження. Зокрема, M.J. Mitchell et al. [32] зазначають, що навіть незначні зміни у природних біогеохімічних циклах мають значно сильніший вплив на кислотно-основну рівновагу ґрунтів і поверхневих вод, ніж кислотні опади.

Проте, останнім часом темпи підкислення педосфери, як і біосфери в загалом, зросли. Оскільки достовірний зв'язок між кислотністю опадів та змінами рН різних компонентів довкілля вдається встановити нечасто, доцільно порівняти кислотно-основні властивості ґрунтів за різного антропогенного навантаження. Для прикладу, розглянемо ґрунти агемеробної екосистеми – закарпатського букового пралісу, які не зазнавали жодного антропогенного впливу. За даними А. Zlatník [40], кислотність приповерхневого шару ґрунту 0-10 см у буроземах пралісів була у діапазоні 4,5-4,8 одиниць, а в межах окремих парцел сягала 3,4 одиниці рН. K.W.T. Goulding і L. Blake [21] досліджували зміни кислотності ґрунтів на сіяних луках Ротамстедської дослідної станції (Великобританія). Унікальність проведених досліджень полягає в тому, що проаналізовано дані, починаючи з 1856 р. – з моменту створення стаціонару в Ротамстеді. З'ясовано, що довготривале застосування засобів удобрення на прикладі сульфату амонію в дозах 48 і 144 кг N·га⁻¹ призводить до збільшення кислотності водної витяжки. Порівняно із контролем (варіант без удобрення) спостерігаємо такі зміни: у 1876 р. – 4,4 проти 5,3; у 1923 р. – 3,8 проти 4,8; у 1959 р. – 3,6 проти 4,0; 1973 р. – 3,7 проти 4,1; у 1975 р. – 3,3 проти 3,6 одиниць рН. Крім наведеного висновку, з цих даних